

Praktični radovi na nastavi povijesti kao vid formiranja interesa za povijesne sadržaje

Praktični radovi primjenjivi su u nastavi prirodoslovlja i tehničke kulture jer se proučavaju različiti oblici i manifestacije materije, ali su manje zastupljeni u nastavi društvene grupe predmeta. No, upravo će praktični radovi na nastavi povijesti omogućiti učenicima da osvijeste različite misaone operacije, razviju interes za izučavanje prošlosti i formiraju povijesno mišljenje. Učenik će se aktivno uključiti u povijesne procese te će u kombinaciji praktičnih radova, simulacija i igrokaza bolje razumjeti prošlost svojih predaka i pokazati veći interes za povijesne sadržaje. Autorica smatra da praktični radovi trebaju postati sastavni dio procesa učenja na satovima povijesti jer će se apstraktni sadržaji bolje osvijestiti i spoznati. Takav pristup nastavi povijesti ne samo da će održati interes učenika i potaknuti one koji su taj interes usmjerili ka tehničkim znanostima, već će ohrabriti i učenike s posebnim potrebama u iznošenju vlastitog mišljenja kao i bolje razumijevanje nastavnih sadržaja. Ukoliko se povijesni sadržaji prezentiraju na navedeni način, učenici će bolje prihvatiti nastavne sadržaje te se aktivno uključiti u nastavne procese. U skladu s tim autorica je osmislila povijesnu radionicu u kojoj metoda praktičnih radova dolazi do izražaja te u kojoj se istovremeno željelo pokazati kako manuelna aktivnost i praktična metoda potvrdno odgovaraju na zahtjeve ne samo obrazovanja već i odgoja.

Ključne riječi: nastavne metode, nastavni sat, metoda praktičnih radova, povijesna radionica

Metoda praktičnih radova i njeno viđenje u didaktičara

Nastavne metode predstavljaju sastavni dio nastavnog sata, a definiraju se kao načini rada u nastavi,¹ postupci kojima nastavnici posreduju učenicima nastavne sadržaje i određuju uvjete za njihovo usvajanje. Na izbor nastavnih metoda utječu: zadaci nastavnog predmeta, nastavni sadržaji pojedinog predmeta, učenikovo okruženje, njegova dob i predznanje. Svaki nastavnik, ovisno o tipu nastavnog sata, pomno odabire kombinaciju nastavnih metoda. Pored često spominjanih metoda usmenog izlaganja, razgovora, metoda rada na tekstu, metoda pismenih radova, metoda ilustrativnih radova i metoda demonstracije, potrebno je spomenuti i metodu praktičnih radova.

1 Vladimir Poljak, *Didaktika*, Zagreb 1985, 75

Najčešće tu metodu vezujemo uz tehničku kulturu i prirodoslovlje.² Kako je nastava ove grupe predmeta svojstvena njihovom održavanju u laboratorijima, svojevremeno je u upotrebi bio naziv metoda laboratorijskih radova.³ Ovaj naziv nije bio jedini koji se toj metodi pridjevao, već su korišteni nazivi poput: metoda eksperimentalnih radova, laboratorijsko-eksperimentalna metoda, istraživačka metoda, prakseološka metoda, kinetička metoda. Zajednički nazivnik je, neovisno o nazivu, manuelni rad. Dakle, temelj ove metode predstavljaju ljudske kretnje, odnosno primjena ljudskih kretnji prilikom obrade ili izrade određene materije. Koristeći ruke, učenici usvajaju ili ponavljaju nastavne sadržaje, a ujedno se privikavaju na samostalni rad.

Dakako, praktična aktivnost nije novost u obrazovnom sustavu. Javlja se na prijelazu stoljeća, točnije krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a uvode je predstavnici raznih smjerova tzv. Nove škole, koji se protive učenikovom pasivnom sjedenju i slušanju u razredu. U sedamnaestom stoljeću Jan Amos Komenský (1592.-1670.) utemeljuje osnove metodike radnog odgoja. Herbert Pestalozzi (1746.-1827.) odgojni cilj podijelio je na tri zadatka: odgoj glave (umni odgoj), odgoj srca (moralni odgoj) i odgoj ruke (tjelesni i radni odgoj), a Johann Friedrich Herbart (1776.-1841.) zalagao se za obavljanje teorijske pripreme prije praktičnog rada, dok je Friedrich Adolf Wilhelm Diesterweg (1790.-1866.) isticao zorno poučavanje. Navedenim pojedincima zajednički je temeljni rad ruku čime se proširuje perceptivna aktivnost, dok istovremeno praktična aktivnost ima psihološko, gnoseloško i didaktično značenje u nastavi. To su spoznale i pojedine škole poput Waldorfske, koje praktične metode koriste u poučavanju.

Važnost praktičnog rada na nastavi povijesti

U lipnju 2005. godine Vlada Republike Hrvatske prihvatila je Plan razvoja sustava odgoja i obrazovanja 2005.-2010. Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa kojim je predviđen rad na podizanju kvalitete odgoja i obrazovanja. To je ujedno označilo početak mijenjanja školskog sustava, koji bi trebao, onako promijenjen, prilagoditi hrvatski obrazovni standard europskom. To je podrazumijevalo promjene i u pristupu poučavanja povijesnih sadržaja. No, praksa je pokazala kako su se redovno mijenjali pristupi proučavanju prošlosti, ali ne i načini poučavanja povijesti. Ipak se učeniku danas pristupa kao aktivnom istražitelju povijesnih mijena dok je nastavniku namijenjena uloga moderatora istraživačkog procesa.⁴ Nastavnik misleno

2 U nastavi prirodoslovlja u osnovnoj školi metoda praktičnih radova je jače naglašena, te se spominje i u Hrvatskom nastavnom planu i programu za osnovu školu, 2006., 274: Budući da je kemija tipična eksperimentalna znanost, iskustveno je učenje glavni način učenja, a izvođenje pokusa središnja nastavna aktivnost. Program je zamišljen tako da učenik do spoznaja dolazi djelatnim metodama učenja, a svoje sposobnosti razvija praktičnim, perceptivnim i misaonim djelovanjem.

3 V. Poljak, n. dj., 83

4 Ivo Rendić-Miočević je objavio i knjigu koja podrazumijeva učenika kao istražitelja prošlosti. Usp. Ivo Rendić-Miočević, *Učenik – istražitelj povijesti*, Zagreb 2000.

usmjerava učenike, upućuje ih na konzultiranje odnosno samostalno traženje izvora čime kod njih potiče razvoj sposobnosti koje omogućavaju učinkovito učenje te primjenu naučenog u svakoj situaciji. To je moguće ukoliko se uspostavi pozitivan odnos prema proučavanju prošlosti u obitelji, ali i u nižim razredima osnovne škole u kojima se ostvaruje prvi izravniji i konkretniji doticaj s povijesnim sadržajima. Dakle, satovi prirode i društva u nižim razredima osnovne škole poveznica su sa sadržajima povijesti u višim razredima. Da bi se posredovana informacija sačuvala kroz osnovnoškolsko obrazovanje, potrebno ju je neprestano ponavljati, no isto tako vizualno i praktično osvijestiti.

U nastavi povijesti metoda praktičnih radova relativno je zapostavljena i ne koristi se često kao što su to verbalne i vizualne metode.⁵ Ukoliko se i koristi, ona redovito uključuje vježbanje lijepog govora, čitanja i sastavljanja eseja, crtanje zemljovida, shema a usmjerena je ka razvoju psihomotoričkog područja učenikove ličnosti.⁶ Kako učenici u osnovnim školama nemaju iste predispozicije i sklonosti, potrebno je prilagoditi ovu nastavnu metodu pojedinim učenicima te je detaljno razraditi kako bi njena svrsishodnost došla do izražaja.

Organizacija praktične nastave

Metoda praktičnih radova je korisna ukoliko je dobro primijenjena i razrađena. Ona je primjenjiva u razrednoj/predmetnoj učionici, kabinetu, pomoćnim školskim prostorijama, školskom vrtu, prirodi, arheološkim iskopinama, dakle svuda gdje učenici mogu doći u neposredan doticaj sa stvarnošću. Prilikom izvođenja ovakvog oblika nastave možemo koristiti različite socijalne oblike rada, kao što su frontalni, individualni, rad u skupinama i timski rad. Kako izvedba sata zahtijeva napor nastavnika, potrebno je unaprijed pripremiti pribor i materijal za rad, ali i učenike. Ako su praktični radovi dobro pripremljeni a napuci promišljeni, učinak nastavnog sata je velik. Priprema svakog praktičnog rada zahtijeva nastavnikovu angažiranost, želju i vrijeme. Korištenje metode praktičnih radova u nastavi povijesti zahtijeva od nastavnika nekoliko osnovnih predradnji: izbor sadržaja i mjesta, određenje zadataka rada, pripreme materijala i pribora. Ukoliko ova etapa planiranja nije nastupila, nije svrsishodno ulaziti u slijedeću, etapu realizacije, koja će vjerojatno rezultirati kaotičnošću razreda, dok će ona posljednja, vrednovanja rada, biti obeshrabrujuća. Isto tako, primjena metode zahtijeva i pripremu samih učenika koji sudjeluju u radu. Opisane etape rada detaljnije su razrađene u povijesnoj radionici.

5 Podjela metoda na vizualne i verbalne preuzeta iz: Rendić-Miočević, 2000., str. 54-56

6 Ivo Rendić-Miočević, 2000., str. 56

Primjer praktične nastave: povijesna radionica

Povijesna radionica je koncept osmišljen s ciljem populariziranja povijesti u osnovnoškolskoj nastavi i pretvaranja učenika iz pasivnog slušača u aktivnog sudionika. Ukoliko se obrađuje u redovnoj nastavi, potrebno je odvojiti dva školska sata uz dobru razradu plana rada. Istovremeno se može iskoristiti kao sastavni dio dodatne nastave iz povijesti ili izvannastavne aktivnosti – povijesne grupe.

Radionica će potaknuti i razviti, kao što se pokazalo u praksi, razvoj sposobnosti koje će učenicima biti potrebne u pojedinim životnim situacijama. Kao takve navodi se prije svega timski rad koji poprima sve veću važnost na poslovnom planu, socijalizaciju, razvijanje komunikacijskih vještina budući da učenici rade u grupi. Uz odgojne komponente do izražaja će doći i ona obrazovna i praktična budući da će učenici aktivno sudjelovati, graditi i izrađivati vlastitim rukama. Navedena metoda praktičnih radova u nastavi prolazi slijedeće metodičke etape: *priprema rada* podrazumijeva izbor sadržaja, određivanje zadataka rada, izbor mjesta, materijala i pribora, *izvođenje ili realizacija* označava ostvarivanje zadataka i programa rada, poticanje, usmjeravanje i nadzor tijekom rada od strane nastavnika dok *vrednovanje* kao posljednja etapa podrazumijeva utvrđivanje usvojenih činjenica i provjeru usvojenog gradiva, obrazovnih, funkcionalnih i odgojnih zadataka. Ovakav način poučavanja podrazumijeva određeni napor nastavnika, dobru pripremu, razumijevanje radne okoline, dobro složen vremenski raspored, nesmetan radni prostor i dobru volju.

Etapa pripreme

Nastavnik bi se trebao, početkom školske godine prilikom izrade godišnjeg plana, odlučiti koju će nastavnu temu obraditi na spomenuti način. Razlog takvog prijevremenog planiranja su metode poučavanja kao i pribor koji je potreban kako bi se uspješno prezentirala određena odabrana nastavna jedinica. Pored planiranja potrebno je učenike upoznati s ciljevima ovako koncipirane nastavne jedinice te im dati materijale koji su prehodno pripremljeni. Taj dodatni materijal učenicima će biti prezentiran putem računalnih prezentacija koje su kao vizalni prikaz izuzetno korisne. Usporedo s tim će dobiti i pisane povijesne izvore.

U etapi pripreme pored materijala koje priprema nastavnik, potrebno je pripremiti i pravila rada kao i upoznati učenike s etapama i načinom rada te ih rasporediti u grupe. U oblikovanju grupa potrebno je znati da će učenici – ukoliko im se dopusti formiranje grupa prema vlastitim sklonostima – birati učenike s kojima su bliži što će voditi prema izolaciji drugih učenika te stvarati napetost i sukobe. Kreiranje grupa prema kriterijima nastavnika dovodi nastavnika u nimalo lak položaj i stoga ovakvo načelo bez jasnih kriterija nije preporučljivo. Praksa je pokazala, što se tiče dotičnog slučaja, da je načelo slučajnosti ili ždrijeb najbolje rješenje, ali članove tako formiranih grupa potrebno je rotirati svako malo čime se dobiva složan razred.

Nakon formiranja grupa i slaganja razreda zbog prilagodbe načinu sjedenja potrebno je učenike upoznati s radom u grupi. U tome se mogu slijediti smjernice pedagoga Heinza Klipperta,⁷ ali isto tako i svakog drugog koji odgovara načinu poučavanja nastavnika te je u skladu s njegovim poimanjem odgoja i obrazovanja. Prilikom formiranja grupa, radi uspješnosti samog rada, potrebno je razgraničiti funkcije članova i prenijeti odgovornost na članove grupe što znači da će svaka grupa odrediti onog koji će voditi, koji će pratiti i opominjati svoje suučenike da poštuju pravila rada u grupi, onog koji će prezentirati gotov rad i koji će paziti da se rad izvrši u za to određenom vremenskom roku. Nužno je odrediti pravila ponašanja, pripremiti dovoljno materijala, poduzeti mjere osiguranja učenika te zatražiti od učenika da sudjeluju u pripremi nastave, ali i pospremanju, čime se postiže zajedništvo nastavnika i učenika.

Etapa realizacije i valorizacije

Etapa realizacije će trajati i do četiri školska sata što ovisi o brzini rada učenika kao i njihovoj želji da se istaknu kao grupa. Nastavnik je u ovoj fazi samo moderator ili promatrač. Učenici će tražiti pomoć ukoliko je zatrebaju, no pritom se mora paziti da se bude dostupan kao pomoć svakoj grupi a ne samo jednoj zbog spriječavanja sukoba između njih. Učenike se time uči snalažljivosti, vjeri u sebe i svoju procjenu kao i međusobnom pomaganju.

Faza vrednovanja nastupa pri kraju rada te je preporučljivo da se ona ne izostavi. Ukoliko je ovakav oblik rada prisutan na nastavnom satu, učenici će vjerojatno očekivati ocjenu ako se ne odredi drugačije. Rad ne treba ocjenjivati samo nastavnik već će svaki pojedini učenik ocijeniti rad, trud i zalaganje svakog od svojih članova grupe, a onda naposljetku i radove ostalih grupa. Ukoliko postoji sumnja u iskren sud učenika potrebno je naglasiti kako se u praksi pokazalo da to ne stoji. Učenici će – ovisno o njihovim osobnostima – biti manje ili više iskreni i pohvaliti rad druge grupe, ukoliko im se dotični rad više sviđa. No, način vrednovanja rada ocjenom ne mora uvijek biti prisutan već se radove može izložiti na zajedničkoj izložbi ili prodajnoj dražbi čiji bi prihodi išli u dobrotvorne svrhe.

Zaključak

Povijesna radionica je pokazala, a praksa posvjedočila da je ovakav pristup nastavnim sadržajima iz povijesti pretvorio učenike u aktivne sudionike i time postigao svoj cilj – popularizirao nastavni predmet među učenicima. Dakako, povijesna radionica iziskuje veliki trud nastavnika i pozitivno radno okruženje kao i određeno raspoloženje te želju učenika da se s nečim takvim uhvate ukoštac. Istovremeno je potrebno tražiti nove teme povijesnih radionica. Iako su nastavnici u školama limi-

7 Usp. H. Klippert, *Kako uspješno učiti u timu*, Zagreb 2001.

tirani sredstvima, prostorom i vremenom, uz jaku volju i velik trud to je ostvarivo. Uključivanjem metode praktičnih radova na nastavu povijesti postignut je cilj koji je iznešen u Nastavnom planu i programu za osnovnu školu: *Nastavnik povijesti mora učenike voditi tako da im pomogne otkrivati odnose i veze među pojedinim povijesnim zbivanjima, uspostavljati veze među srodnim zbivanjima, dakle pronalaziti zajedničke elemente i utvrđivati različitosti, što je zapravo i cilj nastave povijesti.*⁸ Metoda praktičnih radova samo je jedna od nastavnih metoda koju je potrebno uključiti u nastavu povijesti i koja nikako ne isključuje korištenje ostalih metoda. Naprotiv, uspješna integracija svih nastavnih metoda jamči i bolje primanje nastavnih sadržaja. Isto tako, ako uz nastavnu metodu koristimo igru uloga ili simulacije koje je preporučao Robert Stradling, interes učenika za povijesne sadržaje neće izostati.

Literatura

- Bognar, L., Matijević, M., (2005.), *Didaktika*, Zagreb : Školska knjiga
- Gudjons, H. (1994.), *Pedagogija : temeljna znanja*, Zagreb : Educa
- Hodson, D. (1990.) *A critical look at practical work in school science*, School Science Review, 71 (256), 33-40
- Jelavić, F. (1998.), *Didaktika*, Zagreb : Slap
- Jensen, E., (2003.), *Super-nastava : nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*, Zagreb : Educa
- Klippert, H. (2001.), *Kako uspješno učiti u timu : zbirka praktičnih primjera*, Zagreb : Educa
- Matijević, M. (2001.), *Alternativne škole : didaktičke i pedagoške koncepcije*, Zagreb : TIPEX
- Meyer, Hilbert, (2002.), *Didaktika razredne kvake : rasprave o didaktici, metodici i razvoju škole*, Zagreb : Educa
- Nastavni plan i program za osnovnu školu*, (2006.), Zagreb : MZOS
- Pastuović, N. (1997.), *Osnove psihologije obrazovanja i odgoja*, Zagreb : Znamen
- Petričević, D. (2006.) *Metodika praktične nastave*, Zagreb : Pučko otvoreno učilište
- Poljak, V. (1985.), *Didaktika*, Zagreb : Školska knjiga
- Rendić-Miočević, I., (2000.), *Učenik – istražitelj prošlosti : novi smjerovi u nastavi povijesti*, Zagreb : Školska knjiga
- Rendić-Miočević, I., (1989.), *Didaktičke inovacije u nastavi povijesti*, Zagreb : Školska knjiga
- Seitz, M. i Hallwachs, U. (1997.), *Montessori ili Waldorf? : knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*, Zagreb : Educa
- Stradling, R. (2003.), *Nastava europske povijesti 20. stoljeća*, Zagreb : Srednja Europa
- UNESCO-ovo svjetsko izvješće (2007.), *Prema društvima znanja*, Zagreb : Educa
- Zaninović, M. (1988.), *Opća povijest pedagogije*, Zagreb: Školska knjiga
- Woolnough, B.E. and Alishop, T. (1985.) *Practical Work in Science*, Cambridge : Cambridge University Press

8 Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006., 284

SUMMARY

Practical work on history teaching as a form of historical interest for the establishment of contents

Practical work, like crafts and handwork, are an integral part of the curriculum from kindergarten through high school. It has been part of science education for just over 100 years and is accepted as an essential and exciting part of understanding this discipline. Although it can be costly and sometimes messy, it simply has to be done if students and teachers are to progress in their understanding. In science education practical work is recognized as necessary but no one speaks about practical work in history. The article shows that practical work in history makes history more interesting and perceptive to students. They are not just learning new history themes, but coordination, patience, perseverance, and imagination are also schooled through practical work.